

Tricks med index

Tanken bakom indexeringen av skatteskalan och pensionerna är mycket förnuftig och egentligen ganska enkel: skatteskalans inkomstutjämning och pensionärernas standard ska bestämmas av politikerna och inte mer eller mindre slumpmässigt av inflationen. Man kan säga att indexeringen motiveras av krav på konsumentupplysning. Det ska vara möjligt för medborgarna att se förändringar i inkomstbeskattningen och pensionerna som ett resultat av politiska beslut, som de kan påverka, och inte av inflationen, som är svårare att styra. Erfarenheterna hittills är emellertid att politikerna, vare sig de är anhängare eller motståndare till indexering, inte är förtjusta över konsumentupplysning i det här sammanhanget. De vill gärna ordna det så att inflationen verkställer impopulära beslut, som skattehöjningar och sänkningar av pensionerna.

När de borgerliga partierna var i oppositionsställning före 1976 krävde de en indexering av skatteskalan. Behovet av indexering hade blivit angeläget, menade de, genom den ökade inflationstakten som snabbt höjde det genomsnittliga skattetrycket och marginalskatterna. Socialdemokraterna motsatte sig en indexering. De föredrog årliga justeringar av skatteskalan i stället. På så sätt kunde de, enligt min tolkning, så att säga slå två flugor i en smäll. Progressiviteten i skatteskalan såg till att skatteintäkterna kunde ökas och inkomsterna utjämnas. Samtidigt framstod det, genom de årliga justeringarna, som om Sträng sänkte skatterna. (Det gjorde han också, men inte tillräckligt mycket för att uppväga inflationseffekten.) Det var alltså ett verkligt illusionsnummer som Sträng genomförde med inflationens hjälp. Naturligtvis hade det inte kunna pågå hur lång tid som helst.

Indexeringen av skatteskalan innebär att när penningsvärdet försämras från ett år till ett annat förskjuts de skattesatser som gäller i olika inkomstintervaller uppåt i motsvarande grad. Skatteskalan gäller alltså för lönerna i ett visst års penningvärde, dvs reallönerna. När reallönerna ökar, vilket de för det mesta har gjort, kommer reallönerna efter skatt att utjämnas, eftersom skatteskalan är progressiv. Det omvända gäller om reallönerna minskar, dvs löneökningarna i nominella kronor är mindre än inflationstakten. Då ökar löneklyftorna efter skatt.

Det är denna ganska självklara symmetri som debatten om indexuppräkningsindexeringen av skatteskalan egentligen gällt, och inte vilket års inflationstakt som bör användas för uppräkningsindexeringen. Motståndarna till indexering tycks anse att inkomstutjämningsindexeringen ska ökas såväl när reallönerna stiger som när de sjunker. Det kan man kanske hålla med om. Men då ska det göras klart att det inte är indexeringen i sig som är anledning till missnöjet, utan skatteskalan. Vad man kräver är att skalans progressivitet skärps vid sjunkande reallöner.

När en indexering väl är genomförd är det svårare för regeringen att vidta impopulära åtgärder, eftersom det klart kommer att framgå för väljarna var ansvaret ligger. Men det återstår en möjlighet att låta inflationen överta obehagliga uppgifter, nämligen att tricksa med index.

Index' uppgift är att rensa bort den del av den årliga ökningen eller

minskningen av nationalinkomsten som endast beror på att penningvärdet förändrats. Kvar finns då den ökade eller minskade mängd varor och tjänster som står till förfogande för konsumtion och investeringar. Emellertid speglar alla prisförändringar i index inte enbart förändringar i penningvärdet. Ett höjt oljepris kan tex innebära såväl att oljans nominella värde som att dess *reala* värde stiger. En real värdestegring medför att mer export måste betala en given mängd import av olja (*terms-of-trade* har försämrats). Det konsumentprisindex som används för att anpassa skatteskalen och pensionerna har således svagheten att prisförändringar kan vara uttryck både för nominella och reala effekter.

Regeringens motivering för att låta bli oljeprisets förändring utgå ur index är att höjda oljepriser gör landet fattigare, och att skattebetalarna och pensionärerna inte bör kompenseras för detta. Med andra ord anser den att skatteskalen ska vara oförändrad och pensionerna öka långsammare vid just den realinkomstförsämring som höjda oljepriser medför. Man kan ha olika åsikter om hur skatteskalen ska se ut vid olika realinkomstnivåer och hur snabbt pensionerna ska höjas i reala termer. Det är dock svårt att inse att de realinkomstförändringar som oljepriserna ger upphov till bör ge anledning till en annorlunda bedömning än andra anledningar till att realinkomsten förändras, tex en misslyckad ekonomisk politik eller höjda priser på importerat kaffe.

Genom att oljeprisförändringar utesluts ur index kompenseras inte skattebetalarna och pensionärerna för den del av prishöjningarna som är nominell och inte real. Nu kan man invända att eftersom höjda oljepriser kan vara uttryck för såväl nominella som reala effekter kan de lika gärna exkluderas som inkluderas i index. Enligt min mening finns det starka skäl för att *alla* prisändringar bör inkluderas. Ett skäl är att vi inte vet hur ett konsumentprisindex justerat för reala effekter ska konstrueras. Att låta vissa komponenter som oljepriser och andra energipriser utgå är helt godtyckligt. Det verkar onekligen som om regeringen valt de priser som man antar kommer att stiga, så att index underskattar inflationen. Ett annat skäl är att det inte finns någon särskild anledning att tro att det konsumentprisindex vi redan har kommer att innehålla någon systematisk real inkomsteffekt i en viss riktning. Med undantag för de senaste åren, då oljepriset höjts kraftigt, har våra *terms-of-trade* varit i stort sett oförändrade under efterkrigstiden.

En av inflationens många negativa verkningar är att den gör det svårare att få en korrekt uppfattning om vad som händer i ekonomin, med priser, skatter och inkomster. Indexeringen hjälper oss att åtminstone skilja effekterna av vissa politiska beslut från inflationens mera slumpartade konsekvenser. Ur den synvinkeln är den en betydande konsumentupplysningsreform som det är skadligt att undergräva.

